

ВІДГУК

опонента – доктора юридичних наук, професора
Філіпенко Наталії Євгенівни – на дисертацію Бутенка Віктора Борисовича
«Суб'єкти протидії злочинності: системно-структурний і кримінологічно-правовий аналіз»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми дисертації. Злочинність, як негативне соціально-правове явище, супроводжується серйозною роботою органів влади щодо її попередження. Кримінальна активність правопорушників представляє собою загрозу національній безпеці України в цілому та виступає дестабілізуючим фактором, який підриває авторитет державної влади зокрема.

Як вірно зазначає дисертант, базовою структурною компонентою системи протидії злочинності є її суб'єктний склад. При цьому слід зазначити, що реалізація завдань протидії злочинності можлива лише завдяки побудові цілісної системи суб'єктів протидії злочинності, раціональному розподілу функцій протидії злочинності як структурово, так і територіально, налагодженню координації та ефективної взаємодії між різними ланками системи суб'єктів протидії злочинності.

У вітчизняній науці дослідженню питань правового регулювання й кримінологічної діяльності суб'єктів протидії злочинності присвячено наукові роботи цілої низки визначних науковців. Серед них слід відзначити роботи О. М. Бандурки, В. М. Бесчастного, В. В. Голіни, В. В. Василевича, Р. С. Веприцького, Л. М. Давиденка, І. М. Даньшина, О. М. Джужі, Е. А. Дідоренка, А. Е. Жалинського, М. В. Завального, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, О. М. Ігнатова, О. Г. Кальмана, М. Г. Колодяжного, Я. Ю. Кондратьєва, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, Ф. А. Лопушанського, М. І. Мельник, С. Г. Міщенко, П. П. Михайленка, О. О. Степанченка, Н. Є. Філіпенко, Н. О. Ярмиша та інших дослідників.

У той же час розпочата збройна агресія Російської Федерації проти України та викликаний нею потужних сплеск криміногенних небезпек, поставив абсолютно нові вимоги до функціонування існуючої системи суб'єктів протидії злочинності.

У цьому контексті дисертація Бутенко В. Г. є затребуваною, своєчасною, виконаною на гостро актуальну тему.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Ознайомлення з дисертацією дає підстави стверджувати, що робота містить необхідні для такої наукової праці складові – критичний аналіз досягнень більшості попередніх дослідників цієї та суміжних проблем, опис методології, масштабний предметно-змістовний компонент, належну апробацію результатів дослідження.

Про обґрунтованість наукових положень, сформульованих висновків та рекомендацій свідчить аналіз теоретичної основи дисертації, її інформаційного та емпіричного підґрунтя. При написанні роботи автор опрацювала достатній масив праць вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі кримі-

нології, кримінального права, кримінального процесу, загальної теорії держави і права, філософії тощо.

Судження й висновки ґрунтуються на розлогій емпіричній базі, яку складають: Міністерства внутрішніх справ, Генштабу Збройних сил України та керівників об'єктів критичної інфраструктури України починаючи з лютого по серпень 2022 рік щодо криміногенної обстановки в Україні в умовах воєнного стану; статистика Офісу Генерального прокурора України щодо кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, направлених до суду кримінальних проваджень, координаційної діяльності органів прокуратури; результати опитування представників органів місцевого самоврядування щодо криміногенних викликів в умовах воєнного стану і практики організації територіальної оборони в місцевих громадах тощо.

Структура роботи, перелік і зміст розглянутих питань, винесені на захист положення свідчать і про новизну дисертаційного дослідження. В дисертації Бутенка В. Г. запропоновано включити громадян до системи суб'єктів протидії злочинності за допомогою розвитку інституту громадянськості в українському суспільстві. У контексті протидії злочинності визначено поняття громадянськості як внутрішнього сумлінного ставлення особи до виконання свого громадського обов'язку щодо захисту громадських цінностей від кримінально протиправних небезпек, укріплення правопорядку, зниження поточних і потенційних криміногенних ризиків. Обґрунтовано позицію, згідно якої громадянськість є засобом побудови партнерських відносин між державою і суспільством, і є одним з найбільш перспективних напрямів розвитку системи суб'єктів протидії злочинності.

Крім того, в дисертації визначено, що в умовах збройної агресії проти України Рада національної безпеки і оборони України відіграє стратегічну роль у протидії найбільш небезпечним видам злочинності, а саме: визначає актуальні криміногенні загрози, пріоритетні напрями щодо протидії ним та необхідність розробки скоординованих заходів протидії найбільш небезпечним видам кримінально протиправної поведінки. Запропоновано визнати Раду національної безпеки і оборони України головним координаційним суб'єктом протидії злочинності в умовах воєнного стану.

Про новизну результатів дисертаційного дослідження свідчить розроблена Бутенком В. Г. модель громадського руху національного спротиву в особі підрозділів місцевої оборони, де автором зазначено, що вони є одним з ключових суб'єктів протидії злочинності в умовах воєнного стану. Органи місцевого самоврядування визначено про-

відними суб'єктами формування руху національного супротиву та реалізації ним функцій протидії злочинності. Визначено, що органи місцевого самоврядування є важливими суб'єктами протидії злочинності у сфері національної та громадської безпеки в умовах збройної агресії проти України..

Слушним слід визнати уточнення окремих існуючих положень, що здійснив Бутенко В. Г., а саме трактування поняття контрольно-наглядової діяльності як форми протидії злочинності. Визначено, що вона охоплює здійснення функцій держави компетентними суб'єктами контрольно-наглядової діяльності спрямований на утвердження й гарантування режиму законності й правопорядку у різних сферах життєдіяльності.

Аналіз структури дисертації показує, що остання логічно пов'язана з визначеними метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження і передбачає висвітлення тих питань, які безпосередньо стосуються обраної автором теми. Дисертація складається із анотації, двох розділів, які містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У першому розділі дисертантом зроблено ґрунтовний кримінологічний аналіз та представлені критерії класифікації суб'єктів протидії злочинності.

Зокрема, відповідно до функціональної ознаки, тобто за специфікою виконуваних функцій в системі протидії злочинності, пропонуємо наступний поділ суб'єктів протидії злочинності: 1) суб'єкти протидії злочинності, що формують кримінологічну політику (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, органи місцевого самоврядування); 2) суб'єкти протидії злочинності, що здійснюють загальну організацію та координацію протидії злочинності, а також її інформаційно-аналітичне забезпечення (Кабінет Міністрів України, центральні та місцеві органи виконавчої влади); 3) суб'єкти протидії злочинності, що здійснюють правоохоронну діяльність та/або превентивну діяльність щодо кримінально-протиправних проявів (правоохоронні органи, інші державні та недержавні органи, громадяни).

Відповідно до спеціалізації суб'єктів протидії злочинності, враховуючи покладені на них цілі та завдання, доцільно виділити: 1) неспеціалізованих суб'єктів протидії злочинності. Як відомо, у системі протидії (профілактики) злочинності виділяється три основних рівні функціонування – загально-соціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний; 2) спеціалізованих суб'єктів протидії злочинності. До них слід віднести державні органи, а також різноманітні державні та недержавні установи і організації, основна функціональна ознака яких пов'язана з протидією злочинності.

За масштабом функціонування суб'єктів протидії злочинності можна поділити на: 1) суб'єктів протидії злочинності, що здійснюють свої функції на загальнодержавному рівні; 2) суб'єктів протидії злочинності, що здійснюють свої функції в межах окремого регіону/місцевості; 3) суб'єктів протидії злочинності, що здійснюють свої функції в

межах певного підприємства, установи або організації, щодо певної групи людей або колективу; 4) суб'єктів протидії злочинності, що здійснюють свою діяльність щодо конкретного індивіду або певного кримінально протиправного прояву тощо.

Також автором цілком слушно зазначено, що система суб'єктів протидії злочинності для ефективного функціонування потребує визначення чітких правових засад своєї діяльності. Це обумовлено низкою факторів, зокрема й тим, що реалізація повноважень суб'єктів протидії злочинності безпосередньо пов'язана з обмеженням прав і свобод громадян. Відповідно підстави та процесуальні аспекти таких обмежень мають бути належним чином обґрунтовані та визначені на законодавчому рівні, компетенція суб'єктів, що здійснюють вказану діяльність, має відповідати меті й завданням поставленим перед ними керівники органами країни. Крім того всі суб'єкти суспільних відносин, що виникають у зв'язку з превентивною діяльністю, повинні мати чітко визначений правовий статус, гарантії та механізм забезпечення своїх прав. Разом з тим необхідно зважати і на те, що нормативно-правові акти, які встановлюють правові основи діяльності суб'єктів протидії злочинності, мають належним чином відповідати інтересам національної безпеки, підтриманню громадського порядку та досягненню стратегічних цілей європейського вектору розвитку нашої країни. Усі вищенаведені аспекти мають бути враховані в нормативно-правових актах, що встановлюють правові засади діяльності суб'єктів протидії злочинності

У другому розділі автором визначено роль та значення діяльності органів виконавчої влади в системі протидії злочинності. Ним підкреслено, що Кабінет Міністрів України відіграє визначальну стратегічно-координаційну роль у протидії злочинності та спрямовує діяльність усієї системи органів виконавчої влади на виконання відповідних завдань. Визначено, що в умовах підвищення криміногенних ризиків у сфері хімічної, ядерної та кібербезпеки зроблено висновок про необхідність актуалізації застосування попереджувальних заходів Кабінетом Міністрів України за вказаними напрямками. Збройні Сили України визначено самостійним суб'єктом протидії злочинності в умовах збройної агресії на території України. Визначена необхідність удосконалення організаційно-правового забезпечення Збройних Сил України як важливого суб'єкту протидії злочинності. Багато уваги також приділено діяльності органів місцевого самоврядування, яких Бутенко В. Г. вважає есенціальним суб'єктом виконання функцій протидії злочинності на регіональному та місцевому рівнях. Серед функцій органів місцевого самоврядування у сфері протидії злочинності можна виділити: здійснення загальносоціальної протидії злочинності, координація, забезпечення та взаємодія з іншими суб'єктами протидії злочинності, реалізації контролю стосовно різноманітних суб'єктів, що діють у відповідних регіонах, та реалізація правових функцій щодо населення регіонів. Визначено важливе значення фун-

кцій органів місцевого самоврядування щодо формування руху національного супротиву та його значення в протидії злочинності в регіонах. Визначено, що правоосвітня діяльність органів місцевого самоврядування є ключовим компонентом зміцнення руху національного супротиву, зменшення рівня віктимності населення, що перебуває в зоні бойових дій, та фактором, що сприятиме можливості фіксації та документування військових злочинів та злочинів проти людяності, що вчиняються на території України.

Новелою дослідження є визнання Збройних Сил України в якості самостійного суб'єкта протидії злочинності в умовах збройної агресії на території України. Зроблено висновок про необхідність удосконалення організаційно-правового забезпечення Збройних Сил України як важливого суб'єкту протидії злочинності.

Отже, можна зробити узагальнений висновок про те, що в дисертаційному дослідженні Бутенка В. Г. сформульовано і обґрунтовано систему доктринально нових положень як фундаментального, так і прикладного значення. Це свідчить про вельми суттєвий внесок автора у розвиток теорії кримінології, кримінально-правової та інших споріднених правничих наук.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Наукові публікації дисертанта свідчать про його послідовну роботу над розв'язанням поставленого наукового завдання. Основні положення дисертації викладено дев'яти наукових працях, у тому числі чотирьох наукових статтях, опублікованих у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, одній статті, опублікованій у науковому виданні іноземної держави з напряду, за яким підготовлено дисертацію, чотирьох тезах наукових доповідей на конференціях та засіданнях круглих столів. Отже, можна вважати, що результати дисертації висвітлені достатньо повно.

Важливість для науки і практики протидії злочинності одержаних автором дисертації результатів. Дисертація Бутенка В. Г. має яскраво виражений теоретико-прикладний характер. Тому її значення може бути виявлене як в сфері подальших наукових досліджень, так і на практиці.

Основні наукові результати, отримані автором можуть бути використані: у науково-дослідній сфері – для розширення теоретико-методологічної бази подальшого вдосконалення діяльності системи суб'єктів протидії злочинності; у правотворчості – для вдосконалення законодавства України у сфері протидії злочинності; у практичній діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів, контрольно-наглядових органів та громадських формувань у сфері протидії злочинності – як рекомендації та пропозиції, спрямовані на вдосконалення діяльності зазначених суб'єктів протидії злочинності; у навчальному процесі – при викладанні дисциплін «Кримінологія» та «Аналіз та прогнозування злочинності» у закладах вищої освіти юридичного спрямування та на юридичних факультетах, підготовці навчальних посібників,

матеріалів спеціальних курсів та тренінгів, факультативних курсів у загальноосвітніх школах, при підготовці навчально-інформаційних курсів тощо.

Оформлення дисертації. Дисертація Бутенка В. Г. оформлена згідно з нормативними вимогами і стандартами, які передбачені для такого виду робіт. Робота написана державною мовою з дотриманням наукового стилю, що оптимально поєднує складові представленого дослідження. Положення, висновки та пропозиції, що містяться в науковій праці, характеризуються завершеністю, аргументованістю та послідовністю.

У дисертації відсутні порушення академічної доброчесності.

Позитивно оцінюючи науково-теоретичну і практичну значимість дисертаційного дослідження Бутенка В. Г., його наукову новизну та можливість використання пропозицій і рекомендацій для вдосконалення чинного законодавства, практики його застосування, необхідно зазначити, що робота не позбавлена окремих дискусійних, а також неоднозначних положень, що вимагають додаткової аргументації в процесі захисту, а саме:

1. У тексті роботи (стор. 20-21) автором зазначено, що емпіричну базу дослідження склали результати опитування представників органів місцевого самоврядування щодо криміногенних викидів в умовах воєнного стану і практики організації територіальної оборони в місцевих громадах (підкреслено нами). До того ж у роботі автор спирається у своїх висновках саме на ці результати опитування (наприклад, стор. 113 та ін.). Але з тексту дослідження не зовсім зрозуміло, які питання ним ставилися перед респондентами (важливим було б ознайомитися зі змістом окреслених питань), їх узагальненням та висновками за їхніми результатами.

2. У дослідженні автор цілком правильно акцентує увагу на тому, що у теперішній час в Україні відсутня комплексна програма або концепція протидії правопорушенням (стор. 86). Але на жаль, із тексту дисертаційного дослідження не зовсім зрозуміло, які саме авторські пропозиції щодо структури, змісту й функціонального наповнення цього необхідного нормативно-правового акту. На наш погляд, це потребує додаткового уточнення, можливо у подальших наукових розробках автора.

3. Додала б аргументів на користь повноти дослідження й більша увага автора до проблем геополітичного позиціонування нашої держави. Вочевидь, детермінанти комплексу злочинності, особливо в умовах збройної агресії РФ проти України на найвищому рівні їх формування знаходяться в зоні геополітичних взаємин, розгортаються в орбіті інтересів суб'єктів міжнародної співпраці. Врахування останніх ставить на порядок денний й кримінологічне коригування зовнішньої політики держави, широкоформатну конвенцію кримінологічної й безпекової стратегій.

Наведені зауваження мають дискусійний характер та в цілому не знижують якості здійсненого Бутенком В. Г. дослідження.

На підставі викладеного вважаю, що дисертація **Бутенка Віктора Борисовича «Суб'єкти протидії**

злочинності: системно-структурний і кримінологічно-правовий аналіз», є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має суттєве значення для науки кримінології, відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261

(зі змінами), Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167 (зі змінами), а також Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами), а її автор Бутенко В. Г. **заслуговує на присудження ступеня доктора філософії** з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Опонент:

доктор юридичних наук, професор
професор кафедри права
гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Н. Є. Філіпенко